

Anna JANISZEWSKA 

STARZENIE SIĘ LUDNOŚCI W POLSKICH MIASTACH

3

Dr hab. Anna Janiszewska, prof. UŁ – *Uniwersytet Łódzki*

Wydział Nauk Geograficznych

Katedra Geografii Regionalnej i Społecznej

ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź

e-mail: anna.janiszevska@geo.uni.lodz.pl

ZARYS TREŚCI: Mieszkańcy miast w Polsce stanowią ponad 60% ludności kraju. W systemie osadniczym naszego kraju występuje wykształcona, kilkustopniowa struktura hierarchiczna miast, a stolica kraju odznacza się niewielką, na tle innych krajów europejskich, przewagą nad innymi ośrodkami regionalnymi. Rozmieszczenie miast, zwłaszcza małych i średniej wielkości, jest równomiernie w przestrzeni. Te cechy systemu osadniczego wskazują, że jest to system policentryczny. Obserwowane od kilkadziesiąt lat przemiany demograficzne w Polsce, w tym także starzenie się ludności, dotyczą mieszkańców miast zarówno dużych, średnich, jak i małych. Jednak poziom starzenia się mieszkańców miast różnej wielkości, a także dynamika tego procesu są zróżnicowane przestrzennie. Głównym celem opracowania jest określenie poziomu i dynamiki starzenia się mieszkańców miast małych, średnich oraz dużych w Polsce.

SŁOWA KLUCZOWE: Proces starzenia się, miasta małe, miasta średnie, miasta duże, indeks starości demograficznej, wskaźnik starzenia się demograficznego.

POPULATION AGEING IN POLISH CITIES AND TOWNS

ABSTRACT: The inhabitants of cities and towns constitute more than 60% of the Polish population. The settlement system of Poland has a developed, multi-stage, hierarchical, urban structure, and the capital city has little advantage over other regional centres as compared with other European countries. Cities and towns, especially the latter, are evenly distributed over the area of the country. These features of the settlement system indicate its polycentrism. The demographic changes that have been observed in Poland for several decades, including

population ageing, concern the inhabitants of cities, as well as large and small towns. However, both the level of population ageing in the urban units of varying sizes and the dynamics of this process are spatially diverse. The main purpose of this work is to determine the level and dynamics of population ageing in cities, large towns and small towns in Poland.

KEYWORDS: Ageing process, small towns, large towns, cities, demographic dependency ratio, index of demographic ageing.

3.1. Wprowadzenie

Przemiany demograficzne, z jakimi mamy do czynienia w Polsce od lat 90. ubiegłego wieku, są wypadkową wielu czynników, w tym przeobrażeń opisanych przez koncepcję drugiego przejścia demograficznego (Kotowska 1999; van de Kaa 2002; Lesthaeghe 2010). Są to zmiany dokonujące się w sferze zachowań matrymonialnych i prokreacyjnych, które mają bezpośredni lub pośredni wpływ na pozostałe procesy demograficzne. Zmiany, trwające już od ćwierćwiecza w naszym kraju, rozpoczęły się w miastach, ale obecnie obserwowane są także na terenach wiejskich.

Przed polskimi miastami w zakresie obserwowanych przemian demograficznych stoją dwa szczególnie istotne wyzwania. Pierwszym z nich jest malejąca ogólna liczba ludności miast – w skrajnych przypadkach przyjmująca formę depopulacji i kurczenia się miast, tzw. *shrinking cities* (Haase i in. 2013; Szajewska 2013; Kantor-Pietraga 2014). Zgodnie z opublikowaną w 2014 roku prognozą GUS, do roku 2050 ludność Polski zmniejszy się o około 4,5 miliona mieszkańców, a spadek niemal w całości będzie dotyczył liczby mieszkańców miast. Drugim kluczowym wyzwaniem jest starzenie się społeczeństwa (*Krajowa Polityka Miejska 2023*, 2015; Kurek 1998; Gavrilova, Gavrilov 2009).

Zjawisko starzenia się ludności jest uwarunkowane trzema czynnikami. Zaliczamy do nich zarówno przeszłe, jak i bieżące tendencje w zakresie rodności i umieralności oraz ruchy migracyjne (Preston, Himes, Eggers 1989). Pierwszym czynnikiem jest spowolnienie przyrostu liczby ludzi młodych, które jest wynikiem spadku w poziomie płodności i rodności. Jest to starzenie się ludności od podstawy piramidy wieku. Gwałtowne przyspieszenie wzrostu liczby osób starszych może być także konsekwencją spadku umieralności w starszych grupach wieku i ten typ przemian zwany jest starzeniem się od wierzchołka piramidy (Grundy 1996; Frątczak 2002). Starzenie się ludności od podstawy i wierzchołka piramidy mogą występować także równocześnie. Trzecim demograficznym czynnikiem starzenia się ludności są migracje, których rola wzrasta w układach lokalnych. Jak wynika z badań, migrują głównie ludzie młodzi i obszary napływowe doświadczają odmładzania populacji, natomiast regiony emigracyjne znacznego przyspieszenia procesu starzenia się, prowadzące często do depopulacji. Zahamowanie napływu ludności, związane np. z nasyceniem rynku pracy, może z czasem spowodować

wzrost dynamiki starzenia się obszaru napływowego o niespotykanej wcześniej skali, gdyż osoby napływowe wejdą w wiek poprodukcyjny. Dodatkowym elementem wpływającym na starzenie się populacji ma zwiększające się natężenie migracji osób w starszym wieku. Obszary napływowe o atrakcyjnych walorach krajobrazowych czy klimatycznych stają się docelowym miejscem pobytu ludzi starszych i stąd ich udział w ludności tych obszarów wyraźnie wzrasta (Grundy 1996; King, Warnes, Williams 1998; Avramov, Maskova 2003; Eurostat 2004; Kinsella, Phillips 2005). Znaczenie każdego z tych czynników może być różne w czasie i przestrzeni.

Proces starzenia się ludności w Polsce jest zróżnicowany przestrzennie i jest efektem głębokich przemian demograficznych obserwowanych od stulecia w naszym kraju (Kurek 2008; Wolańska 2013). Od lat 60. ubiegłego wieku zaobserwowano niepokojące tendencje starzenia się ludności na obszarach wiejskich, które były wynikiem m.in. migracji młodych ludzi do miast. Obecnie proces ten znacznie się nasilił, a jego skutki odczuwane są przede wszystkim przez społeczności miejskie.

Celem opracowania jest określenie poziomu starości demograficznej w polskich miastach oraz ocena dynamiki procesu starzenia się populacji. Analizę przeprowadzono dla trzech grup miast pod względem wielkości ich potencjału ludnościowego. Były to miasta małe (do 20 tys. mieszkańców), średnie (20–100 tys. mieszkańców) i duże (powyżej 100 tys. mieszkańców)¹. Zjawisko starzenia, które poddano analizie, rozpatrzono uwzględniając ludność miast określonej kategorii wielkościowej według województw, ale także poszczególne miasta z danej kategorii. Uwzględniono dynamikę zjawiska, porównując poziom starości demograficznej dla dwóch momentów czasowych, tj. roku 1995 i 2017, wykorzystując dostępne informacje zamieszczone na stronie internetowej Głównego Urzędu Statystycznego. W opracowaniu uwzględniono trzy problemy badawcze: 1) zmiany w badanych latach, 2) zmiany w układzie klas wielkościowych, 3) zmiany w układzie regionalnym kraju. Do tak postawionych zadań badawczych dostosowany został układ treści artykułu.

3.2. Metodologia badania

Starzenie się ludności jest analizowane z punktu widzenia różnych dyscyplin naukowych i ich przedmiotów badawczych, a także w różnej skali (jednostka, gospodarstwo domowe, populacja) – por. S. Kurek 2008. Jest to złożony proces przemian charakterystyczny dla wszystkich organizmów żywych, będący naturalnym, schyłkowym etapem cyklu życia (Kijak, Szarota 2013: 12). Starość określana jest jako etap następujący po wieku dojrzałym. Próbuje się wyznaczyć próg starości, określić, w którym momencie się ona zaczyna. I tak wyróżnia się wiek:

¹ Analiza trzech grup wielkościowych miast została podyktowana klasyfikacją stosowaną w naszym kraju przez GUS.

1) metrykalny – informuje, ile osoba ma lat na podstawie danych urzędowych (data urodzenia); za próg starości uznaje się 60. lub 65. rok życia²;

2) biologiczny – starość wyznaczana jest przez procesy degeneracyjne opisywane przez biologię i medycynę;

3) psychiczny – subiektywne odczucie każdego człowieka, to, na ile lat się czuje, jak staro się czuje;

4) społeczny – starość określana jest przez zmianę ról społecznych, np. przejście z roli pracownika do roli emeryta;

5) prawny – w tym wymiarze określa się, w jakim wieku osoba uzyskuje prawo do przejścia na emeryturę i korzystania z różnego rodzaju świadczeń przysługujących seniorom (np. ulgi w przejazdach, zwolnienie z opłat za przejazdy lub abonament radiowo-telewizyjny);

6) ekonomiczny – starość charakteryzowana jest jako przejście z wieku produkcyjnego do postprodukcyjnego, czyli utrata lub możliwość rezygnacji z funkcji wytwarzania dóbr i usług na rynku pracy;

7) socjalny – informuje, kiedy osoba może zacząć korzystać ze świadczeń socjalnych przysługujących osobom starszym (Szarota 2010: 24–44).

Do określenia progu starości wykorzystuje się także przeciętne dalsze trwanie życia – jest to średnia liczba lat, jaką ma jeszcze do przeżycia osoba w wieku x przy założeniu umieralności z okresu, dla którego opracowano tablice trwania życia (Holzer 2003). W tym przypadku zaproponowano, aby próg starości demograficznej wyznaczała dolna granica wieku, która określona jest przez liczbę lat, jakie pozostały jednostce jeszcze do przeżycia (Podogrodzka 2016).

Do analizy poziomu i dynamiki starzenia się ludności wykorzystuje się wiele miar. I tak do oceny stopnia zaawansowania starości demograficznej stosuje się miary oparte na relacji między odsetkiem lub liczbą osób w określonych grupach wieku. Do takich miar należą m.in.: indeks starości, alternatywny indeks starości, wskaźnik starości, współczynnik obciążenia demograficznego, współczynnik obciążenia osobami młodymi, współczynnik obciążenia osobami starszymi, współczynnik wsparcia czy współczynnik wsparcia dla osób najstarszych (Rosset 1959, 1967; Clarke 1965; Kowaleski 2011; Podogrodzka 2016).

W grupie miar określających stopień zaawansowania starości znajdują się także wskaźniki, których konstrukcja opiera się na relacjach między pozostałą liczbą lat do przeżycia oraz liczbą lat już przeżytych. Są to m.in.: potencjalny indeks starości czy potencjalny współczynnik obciążenia osobami starszymi (Sanderson i Scherbov 2005, 2007, za: Abramowska-Kmon 2011). Do innych miar, które opisują rozkład ludności według wieku należy wymienić takie o charakterze syntetycznym, jak mediana, decyle i kwartyly (Podogrodzka 2016). Przegląd miar syntetycznych opisujących całą strukturę wieku należy uzupełnić o współczynnik koncentracji Giniego, (d’Albis, Collard 2013), syntetyczny

² W opracowaniu jako próg starości przyjęto wiek metrykalny (65+).

wskaźnik struktury wieku (Kurek 2001, 2008), miarę asymetrii rozkładu (Cieślak 2004), miarę relatywnej luki starości (Kot, Kurkiewicz 2004), indeks niepodobieństwa (Rowland 1996), metodę podobieństwa struktur (Podogrodzka 2014).

Dynamika procesu starzenia się ludności może być analizowana i mierzona przy wykorzystaniu informacji o relacjach między punktowymi wartościami wymienionych wyżej wskaźników starości demograficznej (Długosz 1997, 1998; Kurek 2008; Kowaleski 2011; Rossa 2012). Jak pisze M. Podogrodzka (2016), rzadziej wyznacza się iloraz średniego rocznego tempa wzrostu liczby ludności w wieku starszym do średniego rocznego tempa wzrostu ludności ogółem (Kondrat 1972; Frątczak 2002) lub agregatowy indeks struktury ludności, jako iloraz umieralności faktycznej i umieralności standardowej w badanej zbiorowości (Wieniecki 1981).

Ważnym zagadnieniem analiz natężenia starości demograficznej oraz jego dynamiki z geograficznego punktu widzenia jest ujęcie przestrzenne tego problemu badawczego. Było ono podejmowane m.in. przez Z. Długosza (1997), S. Kurka (2003, 2008), A. Potrykowską (2003), J. Kowaleskiego (2011), J.T. Kowaleskiego i P. Szukalskiego (2004, 2006), M. Podogrodzką (2014). Analizy te zmierzają do wykrycia pewnych prawidłowości w ujęciu przestrzennym (typologia, regionalizacja), które mają na celu wyodrębnienie takich grup badanych jednostek, które odznaczają się podobnymi własnościami (Podogrodzka 2016).

W opracowaniu do oceny poziomu starzenia wykorzystano wskaźnik starości i indeks starości, zaś do dynamiki tego procesu – wskaźnik starzenia się demograficznego. Wskaźnik starości (W_s) wyraża stosunek liczby osób w wieku 65 lat i więcej do ogólnej liczby ludności,

$$W_s = \frac{L_{65+}}{L} \times 100$$

gdzie:

L_{65+} – liczba ludności w wieku 65 lat i więcej,

L – liczba ludności ogółem.

Na stan zaawansowania starością demograficzną wpływa nie tylko odsetek ludności starszej, ale także udział ludności w młodym wieku (dzieci i młodzież). Indeks starości demograficznej (I_{SD}), zwany czasami także współczynnikiem obciążenia demograficznego, wyraża relację pomiędzy ludnością w wieku 65 lat i więcej a ludnością w wieku 0–14 lat.

$$I_{SD} = \frac{U_{65+}}{U_{0-14}} \times 100$$

gdzie:

U_{65+} – udział ludności w wieku 65 lat i więcej,

U_{0-14} – udział ludności w wieku 0–14 lat.

Wskaźnik starzenia się demograficznego (W_{SD}) bazuje na punktowych różnicach pomiędzy udziałami ludności młodej i starszej (Długosz 1998). Im wartość tego wskaźnika jest wyższa, tym starzenie się społeczeństwa jest bardziej dynamiczne. Ujemna wartość W_{SD} świadczy o odmładzaniu się populacji.

$$W_{SD} = [U_{(0-14)t} - U_{(0-14)t+n}] + [U_{(65+)t+n} - U_{(65+)t}]$$

gdzie:

$U_{(0-14)t}$ – udział ludności w wieku 0–14 lat na początku badanego okresu,

$U_{(0-14)t+n}$ – udział ludności w wieku 0–14 lat na końcu badanego okresu,

$U_{(65+)t}$ – udział ludności w wieku 65 lat i więcej na początku badanego okresu,

$U_{(65+)t+n}$ – udział ludności w wieku 65 lat i więcej na końcu badanego okresu.

3.3. Terytorialne zróżnicowanie sieci miast w Polsce

Sieć miast w Polsce ma swoją specyfikę wynikającą z historii, tradycji kulturowych, poziomu rozwoju gospodarczego, zmian społecznych i politycznych. Wykształcony pod wpływem wielu czynników system osadniczy naszego kraju charakteryzuje się policentrycznością. Dzięki temu struktura systemu osadniczego w Polsce jest stosunkowo zrównoważona, co sprawia, że Polska jest zaliczana do grupy krajów o najwyższym w Europie stopniu policentryczności sieci osadniczej (Raport ESPON 1.1.1 2004).

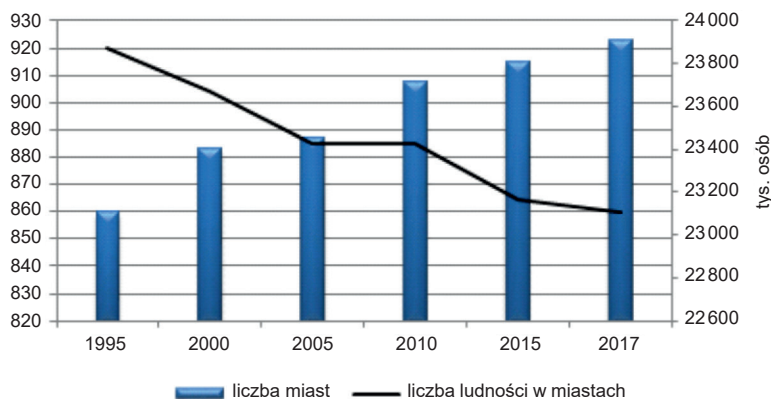
Główne składniki systemu osadniczego kraju stanowią grupy miast lub konurbacji zagregowane według poziomu hierarchicznego oraz kategorii wielkości. Pierwszą grupą są ośrodki o podstawowym znaczeniu dla systemu osadniczego kraju i jego gospodarki: Warszawa, Kraków, Gdańsk-Gdynia, Wrocław, Poznań, Katowice – Aglomeracja Górnośląska, Łódź, Szczecin, Bydgoszcz z Toruniem i Lublin. Miasta te (bez Bydgoszczy, Torunia i Lublina) są zaliczane w opracowaniach przygotowywanych dla celów polityki przestrzennej w skali Unii Europejskiej jako tzw. MEGA, wśród 72 największych ośrodków miejskich UE.

Kolejne grupy miast to pozostałe ośrodki wojewódzkie pełniące, oprócz funkcji regionalnych, szereg funkcji o znaczeniu krajowym: Białystok, Gorzów Wielkopolski, Kielce, Olsztyn, Opole, Rzeszów, Zielona Góra; ośrodki regionalne (nie będące stolicami województw i liczące przeważnie od 100 do 300 tys. mieszkańców): Częstochowa, Radom, Bielsko-Biała, Rybnik, Płock, Elbląg, Wałbrzych, Włocławek, Tarnów, Kalisz z Ostrowem Wlkp., Koszalin, Legnica, Grudziądz, Słupsk oraz ośrodki subregionalne, wśród których wyróżniają się podgrupy stanowiące dawne miasta wojewódzkie oraz ośrodki przemysłowe. Pozostałe ośrodki powiatowe pełnią ważną rolę w zakresie funkcji sektora publicznego na poziomie lokalnym.

Struktura wielkościowa i terytorialna sieci polskich miast jest w dużym stopniu uwarunkowana historycznie, a zmiany administracyjne modyfikują ją powoli,

zgodnie z przebiegiem procesów rozwoju demograficznego i gospodarczego. W 2017 roku prawa miejskie w Polsce miały 923 jednostki osadnicze, w tym 302 gminy miejskie i 621 miast w gminach miejsko-wiejskich, które zajmowały 21 813 km², tj. 7% powierzchni kraju.

Liczba miast w naszym kraju wzrasta, od połowy lat 90. ubiegłego wieku do końca 2017 roku, prawa miejskie zostały przyznane 63 ośrodkom, był to przyrost o blisko 7% (ryc. 1). Zupełnie inną tendencję można odnotować w liczbie ludności miejskiej. W 1995 roku miasta zamieszkiwało blisko 24 mln mieszkańców, w 2017 roku już tylko 23,2 mln.



Ryc. 1. Liczba miast i ludności miejskiej w Polsce w latach 1995–2017

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Najliczniejszą grupę stanowiły najmniejsze ośrodki (zarówno w 1995 i 2017 r.), liczące do 20 tys. mieszkańców – (adekwatnie 629 i 705 miast) – co stanowiło ponad 76% wszystkich miast. Przyrost liczby małych miast to nie tylko wynik przyznania jednostkom praw miejskich (63 jednostki), ale także zmniejszenie się liczby ludności miast średniej wielkości i ich „spadek” z grupy miast średnich do małych (13 jednostek). Grupa małych miast jest zróżnicowana pod względem wielkościowym, największy udział przypada na I klasę tych miast, w których liczba ludności nie przekracza 5 tys. mieszkańców (42,8% w 1995 r. i 48,1% w 2017 r.). Najmniejsze miasta w Polsce (do 2 tys. mieszkańców) stanowią niewielki odsetek wszystkich jednostek miejskich, choć ich udział w grupie małych miast wzrósł z 7% (1995) do 8,4% (2017). Udział pozostałych dwóch klas wielkościowych miast małych, tj. liczących 5–10 tys. i 10–20 tys. był zbliżony do siebie – stanowiły one po około 26% ogółu małych ośrodków miejskich.

Drugą grupę miast pod względem liczebności stanowiły miasta średnie, których było 179 w 2017 roku. Liczba tych miast zmniejszyła się o 10 w stosunku do roku 1995 (był to wynik spadku liczby ludności w 13 miastach poniżej 20 tys.

i zaklasyfikowania ich do miast małych oraz zmniejszenia się liczby mieszkańców w trzech dużych miastach – Grudziądzu, Słupsku i Jastrzębiu Zdroju, które powiększyły grupę miast średnich). Najmniej liczną grupę stanowiły miasta powyżej 100 tys. mieszkańców – 42 w 1995 i 39 w 2017 roku.

Najwięcej miast zlokalizowanych jest na terenie województwa wielkopolskiego (113), dolnośląskiego (91) i mazowieckiego (86). W tych trzech województwach znajduje się blisko $\frac{1}{3}$ miast naszego kraju (tab. 1). Najmniejszą liczbą ośrodków miejskich odznaczają się województwa: świętokrzyskie (33) i opolskie (35). Jak już wyżej zaznaczono, zdecydowaną większość miast w Polsce stanowią małe jednostki, liczące poniżej 20 tys. mieszkańców, w tym 60 miast o liczbie ludności poniżej 2 tys. (najwięcej najmniejszych miast było zarówno w 1995, jak i 2017 r. w województwie wielkopolskim – 12). Z ogólnej liczby 179 miast średnich blisko 53% było zlokalizowanych na obszarze pięciu województw: śląskiego (25), mazowieckiego (22), wielkopolskiego (18), dolnośląskiego (16) i łódzkiego (14). W najbardziej zurbanizowanym województwie śląskim położone jest niemal co trzecie miasto duże.

Struktura wielkościowa miast według województw jest dość istotnie zróżnicowana, choć we wszystkich regionach dominują małe miasta (tab. 1). Aż w 12 województwach udział najmniejszych miast w ogólnej ich liczbie był wyższy od średniej krajowej, tj. wynosił powyżej 76%. Tylko w jednym województwie – śląskim, mniej niż połowę miast stanowiły jednostki, w których liczba mieszkańców nie przekracza 20 tys. Drugą grupę miast pod względem ich liczby stanowią miasta średnie, w województwach śląskim, łódzkim i pomorskim ponad 30% ogółu miast stanowią miasta z liczbą mieszkańców od 20 do 100 tys. mieszkańców. We wszystkich województwach najmniejszy jest udział miast dużych w ogólnej liczbie miast, od 1,8% w województwie wielkopolskim do 16,9% w śląskim.

Nieco inaczej kształtuje się struktura miast, biorąc pod uwagę liczbę zamieszkujących je mieszkańców. Warto także odnotować, że w omawianym okresie (1995–2017) tylko w małych miastach w Polsce odnotowano przyrost liczby mieszkańców (ok. 7%). W pozostałych grupach miast (średnich i dużych) zaobserwowano w tym czasie spadek liczby ludności.

W 2017 roku mieszkańcy dużych miast stanowili 46,8% ogółu ludności miejskiej w kraju. W czterech województwach (mazowieckim, śląskim, kujawsko-pomorskim i małopolskim) ponad połowa ludności miejskiej to mieszkańcy dużych miast. W tej grupie mieszczą się pod względem liczby ludności wszystkie miasta wojewódzkie. Na drugim miejscu w strukturze zaludnienia miast polskich plasują się miasta średniej wielkości, blisko $\frac{1}{3}$ mieszkańców miast zamieszkuje w miastach liczących od 20 do 100 tys. mieszkańców. Największym udziałem ludności mieszkającej w miastach średniej wielkości odznaczały się województwa podkarpackie (50,0%) i łódzkie (40,9%). W małych miastach mieszkał w Pol-

Tabela 1. Liczba miast i ludności miejskiej w miastach w 1995 i 2017 roku według województw

Województwo	Liczba miast						Liczba ludności w miastach (tys.)					
	małych		średnich		dużych		małych		średnich		dużych	
	1995	2017	1995	2017	1995	2017	1995	2017	1995	2017	1995	2017
Dolnośląskie	67	72	18	16	3	3	511,1	521,6	738,9	622,3	889,1	852,5
Kujawsko-pomorskie	41	45	5	4	4	3	302,8	344,5	176,2	223,8	816,8	666,6
Lubelskie	26	37	12	9	1	1	206,9	261,6	468,9	386,9	354,6	339,9
Lubuskie	35	36	5	4	2	2	262,7	270,5	155,1	125,1	241,1	264,1
Łódzkie	25	29	16	14	1	1	193,0	226,2	728,4	636,8	823,2	690,4
Małopolskie	39	48	11	11	2	2	353,8	378,9	399,9	382,0	866,9	877,0
Mazowieckie	59	61	21	22	3	3	507,0	529,5	743,3	834,0	1994,9	2100,0
Opolskie	26	29	7	5	1	1	190,4	207,3	252,7	187,2	130,2	128,1
Podkarpackie	34	41	9	9	1	1	226,3	250,9	475,7	435,7	160,3	189,7
Podlaskie	27	32	7	7	1	1	160,8	168,2	257,4	253,7	278,5	297,3
Pomorskie	28	27	11	13	3	2	236,0	207,4	442,9	566,9	817,2	710,6
Śląskie	28	34	25	25	13	12	231,6	287,5	1210,1	1152,3	2483,3	2056,3
Świętokrzyskie	22	28	5	4	1	1	153,0	170,2	237,2	189,2	213,8	196,8
Warmińsko-mazurskie	35	38	9	9	2	2	283,8	277,0	280,7	275,4	296,5	294,0
Wielkopolskie	87	93	19	18	2	2	518,4	568,4	713,8	694,8	687,9	640,3
Zachodniopomorskie	50	55	9	9	2	2	335,9	335,8	337,8	322,9	529,6	511,6
Polska	629	705	189	179	42	39	4673,5	5005,3	7618,9	7288,9	11584,0	10815,0

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

sce w 2017 roku co piąty mieszkaniec miasta. Najwięcej ludności (powyżej 40%) w jednostkach liczących mniej niż 20 tys. ludności mieszkało w województwach lubuskim i opolskim, a najmniej w śląskim (8,2%).

3.4. Poziom, dynamika i przestrzenne zróżnicowanie starzenia się w polskich miastach

Z punktu widzenia rozwoju gospodarczego kraju kluczową rolę odgrywają ośrodki miejskie. To w nich skupiają się bowiem miejsca pracy, to w nich koncentrują się usługi, zarówno te podstawowe, jak i wyższego rzędu. To w miastach wreszcie wytwarzane są innowacje, które następnie oddziałują na gospodarkę całego kraju. Najważniejsza rola przypada oczywiście metropoliom, których rozwój rozprzestrzenia się na resztę kraju. Jednocześnie jednak, jak podkreśla dokument *Krajowa Polityka Miejska 2023* (2015), rozwój gospodarczy kraju zależy nie tylko od największych ośrodków miejskich, lecz także od potencjału rozwojowego wszystkich ośrodków, również małych. Miasto, nawet to najmniejsze, stanowi również zjawisko kulturowe i nośnik cywilizacji. Zrównoważony rozwój ośrodków miejskich, przekładający się na dobrą kondycję gospodarki całego kraju, powinien skutkować konkurencyjnością Polski na arenie międzynarodowej.

Małe i średnie miasta są szczególnym adresatem *Krajowej Polityki Miejskiej 2023* (2015), ponieważ mają one zwykle wyższą niż duże ośrodki barierę wejścia w nowoczesne działania rozwojowe, która wynika z możliwości finansowych, potencjału instytucjonalnego itd. Dodatkowo, małe i średnie miasta są bardziej narażone na negatywne skutki kryzysu gospodarczego, zmian demograficznych i innych niekorzystnych zjawisk. Z tego punktu widzenia interesujące poznawczo jest rozpoznanie poziomu starości demograficznej miast różnej wielkości oraz tempa starzenia się mieszkańców.

3.4.1. Starzenie się mieszkańców małych miast

Małe miasta w Polsce starzeją się w różnym stopniu, poziom zaawansowania procesu starzenia jest zróżnicowany. W ujęciu regionalnym udział seniorów w małych miastach w 1995 roku był niższy od średniej krajowej (9,6%) w 8 województwach (najniższy w pomorskim – 7,8%, najwyższy w śląskim – 10,7%). Po upływie ponad dwóch dekad, w skali całego kraju wzrósł on o ponad 7 p.p., a najwyższą wartość osiągnął w województwie świętokrzyskim (18,9%) – por. tab. 2.

Wskaźnik starzenia mierzony odsetkiem ludzi starych – w wieku 65 lat i więcej, wyniósł w 1995 roku od 3,2% w Bornym Sulinowie (województwo zachodniopomorskie) do 22,4% w Kleszczelach (województwo podlaskie) – por. ryc. 2. W ponad 50% małych miast (326 ośrodków) udział seniorów w ogólnej liczbie

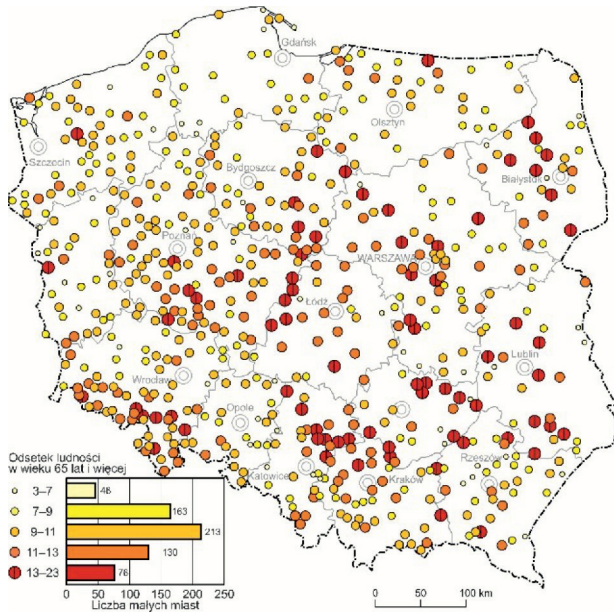
mieszkańców wynosił ponad 10%. W tej grupie tylko 31 miast przekroczyło wartość 15% seniorów i tylko w jednym mieście udział osób starszych był wyższy niż 20% – były to wymieniane już Kleszczele.

Tabela 2. Poziom i dynamika starzenia się mieszkańców małych miast według województw w 1995 i 2017 r.

Województwo	Udział ludności w wieku 65 lat i więcej		I _{SD}						W _{SD} (1995–2017)
	1995	2017	1995	2000	2005	2010	2015	2017	
Dolnośląskie	10,3	18,1	47	64	80	93	121	133	16,2
Kujawsko-pomorskie	9,9	16,9	42	54	73	81	107	117	16,0
Lubelskie	9,4	16,9	39	52	69	84	109	122	18,0
Lubuskie	8,4	16,6	35	49	67	76	103	113	17,5
Łódzkie	10,3	18,1	48	86	89	92	119	129	15,3
Małopolskie	9,9	17,0	42	58	78	87	105	113	15,4
Mazowieckie	10,4	16,9	46	56	70	80	100	108	13,6
Opolskie	8,6	16,3	38	53	80	97	126	138	18,8
Podkarpackie	8,7	16,0	34	46	65	76	100	110	18,6
Podlaskie	9,4	16,2	36	49	68	86	110	119	19,1
Pomorskie	7,8	16,5	31	43	59	70	97	107	18,6
Śląskie	10,7	17,5	50	66	86	99	116	122	13,9
Świętokrzyskie	10,2	18,9	45	59	80	94	132	147	18,5
Warmińsko-mazurskie	9,0	16,4	36	51	69	80	103	113	17,7
Wielkopolskie	10,0	16,0	41	51	64	71	94	102	14,3
Zachodniopomorskie	8,9	17,3	37	53	69	80	110	123	18,1
Polska	9,6	17,0	41	54	73	83	107	117	16,4

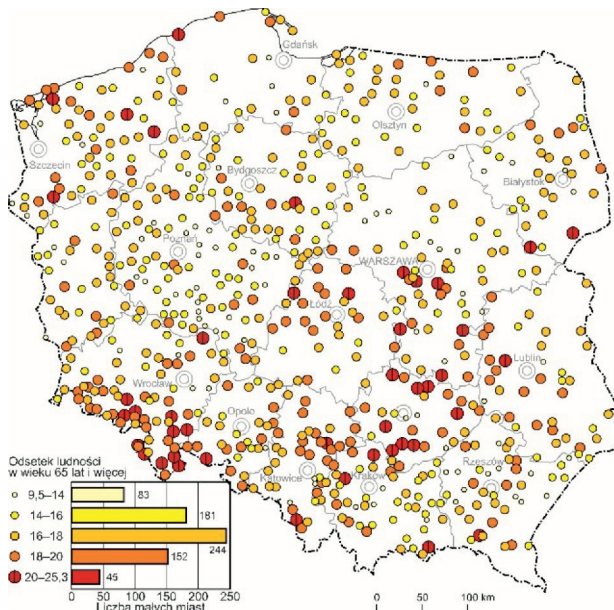
Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Proces starzenia się mieszkańców małych miast od połowy lat 90. sukcesywnie postępuje. Wskazują na to wartości odsetka ludzi w wieku 65 lat i więcej. W 2017 roku najniższy odsetek osób 65+ odnotowała Łęczna (9,5%) w woj. lubelskim, a najwyższy Ciechocinek (25,2%) w woj. kujawsko-pomorskim (ryc. 3). Tylko w dwóch miastach odsetek 65+ był niższy niż 10%, a udziałem powyżej 20% charakteryzowało się aż 45 miast, najwięcej ich było położonych w woj. dolnośląskim (13), świętokrzyskim (8) i mazowieckim (6).



Ryc. 2. Odsetek ludności 65+ w małych miastach w 1995 r.

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.



Ryc. 3. Odsetek ludności 65+ w małych miastach w 2017 r.

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Analiza porównawcza struktury wieku mieszkańców małych miast w latach 1995–2017 wykazała, że w 12 miastach (według stanu z 1995 r.) udział seniorów w omawianym okresie zmniejszył się (Frampol – woj. lubelskie; Wyśmierzyce, Głinojeck, Brok, Skaryszew – woj. mazowieckie; Suraż, Tykocin, Jedwabne

– woj. podlaskie; Sędziszów, Skalbmierz, Osiek – woj. świętokrzyskie oraz Kozięgłowy – woj. śląskie). Były to bardzo małe jednostki miejskie, z wyjątkiem Sędziszowa, liczące do 5 tys. mieszkańców. Odnotowany spadek odsetka osób starszych w tych miastach był nieznaczny (0,5–1%), tylko w przypadku Wyśmierzyc wyniósł nieco ponad 6 p.p. Miasto to w omawianym okresie odnotowało nieznaczny wzrost liczby ludności (o nieco ponad 20 osób, liczba ludności wzrosła do 907 mieszkańców w 2017 r.), w wyniku zmian przyrostu naturalnego.

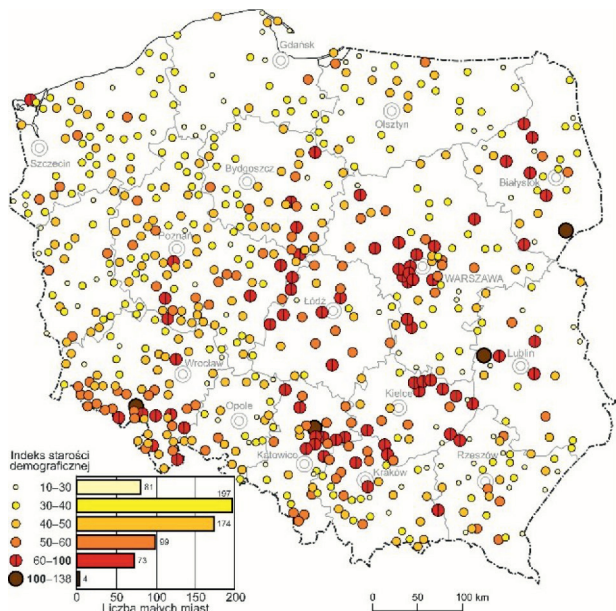
O poziomie starzenia się społeczeństwa małych miast świadczy indeks starości demograficznej, którego wartość (poniżej 100) w połowie lat 90. dla mieszkańców małych miast była świadectwem, jeśli nie młodości demograficznej, to jeszcze korzystnej struktury wieku. W analizowanym okresie wartość wskaźnika sukcesywnie rosła w małych miastach w kraju, a także we wszystkich województwach. W 2017 roku we wszystkich województwach odnotowano przekroczenie wartości 100 wskaźnika I_{SD} , tym samym subpopulacja starszych przewyższyła subpopulację najmłodszej części społeczeństwa małych miast (tab. 2).

Interesującym jest fakt, że w 1995 roku wartość I_{SD} powyżej 100 osiągnęły tylko 4 małe miasta (Szczawno Zdrój, Kazimierz Dolny, Kleszczele, Kozięgłowy) – por. ryc. 4. W 2017 roku takich miast było już 516 (ponad 73% ogółu małych miast). Taka wartość oznacza, że udział ludności starej przekroczył udział dzieci do 14. roku życia, co jest niekorzystnym zjawiskiem m.in. z demograficznego punktu widzenia. Maksymalne wartości, powyżej 200, odnotowano w 8 miastach, były to Działoszyce (243) – woj. świętokrzyskie, Polanica-Zdrój (221), Łądek-Zdrój (209), Szczawno-Zdrój (203), Stronie Śląskie (203) – woj. dolnośląskie, Drohiczyń (207), Kleszczele (202) – woj. podlaskie, Ciechocinek (205) – woj. kujawsko-pomorskie – por. ryc. 5.

Miarą dynamiki procesu starzenia się ludności jest m.in. współczynnik starzenia się ludności (W_{SD}). Im wartość tego wskaźnika jest wyższa, tym starzenie się społeczeństwa jest bardziej dynamiczne, zaś ujemna wartość świadczy o odmładzaniu się populacji (Długosz 1998; Kurek 2008). Najwyższą dynamiką procesu starzenia w latach 1995–2017 wykazały się małe miasta województwa podlaskiego (19,1), najniższą województwa mazowieckiego (13,6) – por. tab. 2.

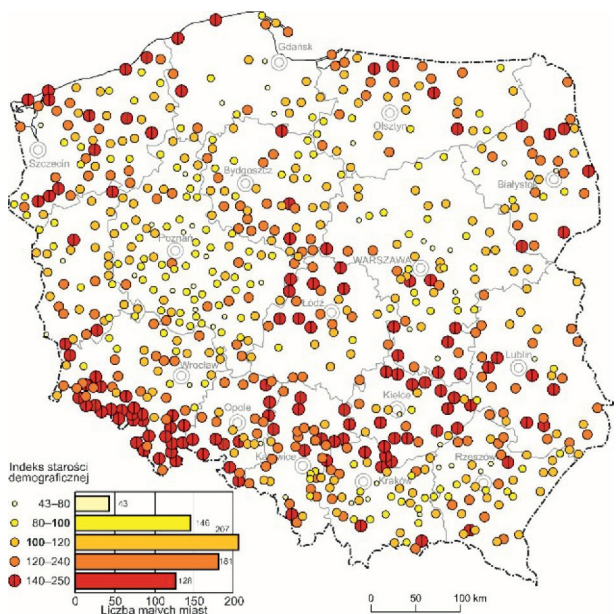
W omawianym okresie tylko w dwóch małych miastach zaobserwowano odmłodzenie się populacji, były to Radzymin i Ząbki (woj. mazowieckie), a wartości współczynnika starzenia się ludności wyniosły adekwatnie -2,7 i -0,8 (ryc. 6). Zmiany struktury wieku ludności Radzimina i Ząbek (leżących w powiecie wołomińskim graniczącym od północnego wschodu z Warszawą) to efekt ruchów migracyjnych. Mieszkańcy Warszawy, którzy decydują się na przeprowadzkę, najczęściej wybierają gminy zlokalizowane w sąsiedztwie. Prawie 88% migrantów w latach 2005–2016 przeprowadziło się do gmin zlokalizowanych na terenie Obszaru Metropolitalnego Warszawy, a ponad 77% mieszczących się w granicach Warszawskiego Obszaru Funkcjonalnego. Migracje do gmin otaczających Warsza-

wę to efekt procesu suburbanizacji. Warszawa z jednej strony przyciąga migrantów, z drugiej stymuluje rozwój gmin położonych w bezpośrednim sąsiedztwie. Mieszkańcy stolicy wyprowadzając się do strefy podmiejskiej nie tracą dostępu do dóbr i usług oferowanych w Warszawie, a jednocześnie poprawiają warunki życia, głównie przez poprawę warunków mieszkaniowych (*Portret migranta...* 2017).



Ryc. 4. Indeks starości demograficznej w małych miastach w 1995 r.

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

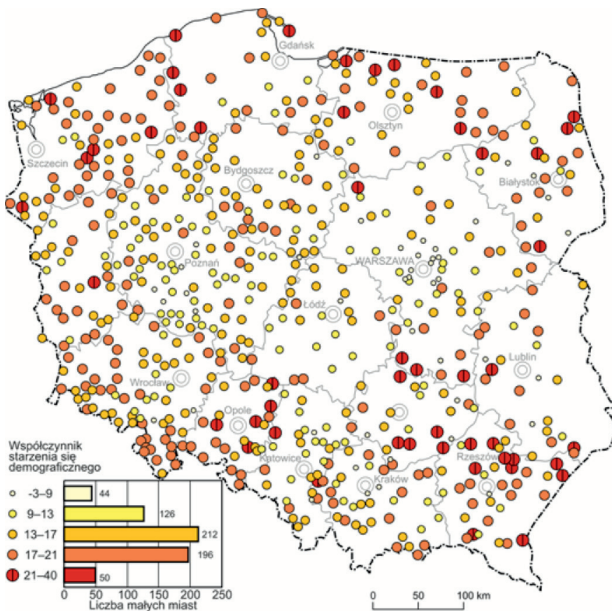


Ryc. 5. Indeks starości demograficznej w małych miastach w 2017 r.

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Z niskimi wartościami W_{SD} spotykamy się także w małych miastach, które są położone w bezpośrednim sąsiedztwie innych dużych aglomeracji miejskich w Polsce – np. Poznań, Kraków (ryc. 6). Wśród małych miast, które wykazały się niską dynamiką starzenia się można znaleźć miasta z wysokim udziałem ludzi starych w ogólnej liczbie mieszkańców i indeksem starości demograficznej powyżej 100 (Kazimierz Dolny, Koziegłowy, Kleszczewo), jak i takimi, w których wartości ww. współczynników są jeszcze relatywnie niskie. W przypadku pierwszych świadczy to o zwolnieniu dynamiki procesu starzenia, który jest już zaawansowany, zaś druga grupa miast wykazuje postępujące starzenie się ludności.

Dynamika starzenia się mieszkańców małych miast jest zróżnicowana, wartość współczynnika starzenia się wyniosła od 1,3 (Koziegłowy – woj. śląskie) do 39,4 (Borne Sulinowo – woj. zachodniopomorskie). W grupie miast, które osiągnęły wartość W_{SD} powyżej 20, znalazło się 80 małych jednostek miejskich (ryc. 6). Najwięcej małych miast (aż 11, co stanowi prawie 1/4 wszystkich małych miast w regionie), które wykazały się dużą dynamiką starzenia się, jest zlokalizowanych w woj. podkarpackim. Podobny odsetek małych miast o dużej dynamice starzenia się występuje w województwach: warmińsko-mazurskim, opolskim i pomorskim.



Ryc. 6. Współczynnik starzenia się demograficznego w małych miastach w latach 1995–2017

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

3.4.2. Starzenie się mieszkańców średnich miast

W miastach średniej wielkości w okresie 1995–2017 odnotowano sukcesywny wzrost liczby i udziału ludności starszej w populacji. W skali kraju odsetek seniorów wzrósł o 9 p.p. (tab. 3), a województwami gdzie ten przyrost był największy były opolskie i świętokrzyskie (powyżej 11 p.p.).

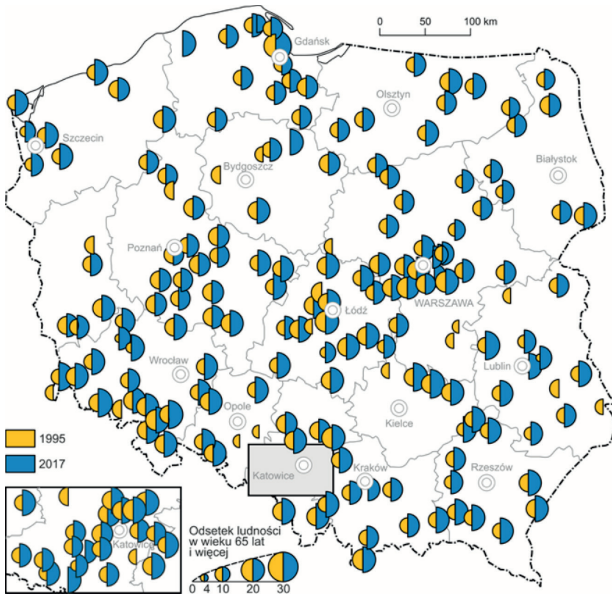
Tabela 3. Poziom i dynamika starzenia się mieszkańców średnich miast według województw w 1995 i 2017 r.

Województwo	Udział ludności w wieku 65 lat i więcej		I _{SD}						W _{SD} (1995–2017)
	1995	2017	1995	2000	2005	2010	2015	2017	
Dolnośląskie	8,8	20,1	42	65	69	104	137	150	18,7
Kujawsko-pomorskie	9,4	17,8	42	57	79	89	116	125	16,7
Lubelskie	7,4	18,1	30	46	68	85	118	131	21,2
Lubuskie	9,5	18,1	41	60	80	86	113	124	16,9
Łódzkie	9,8	18,6	45	63	79	95	121	132	16,4
Małopolskie	9,1	18,2	40	58	81	95	116	123	17,4
Mazowieckie	9,1	16,1	41	57	71	77	90	95	12,4
Opolskie	8,5	20,0	39	61	91	113	147	158	20,5
Podkarpackie	8,1	18,3	33	52	76	93	123	137	21,3
Podlaskie	7,6	15,5	29	43	63	78	100	109	20,2
Pomorskie	9,4	17,1	40	56	76	81	101	109	15,2
Śląskie	9,3	17,9	43	58	83	97	116	124	15,9
Świętokrzyskie	9,9	21,0	46	72	103	122	160	178	20,6
Warmińsko-mazurskie	8,1	16,7	33	49	69	81	105	114	18,2
Wielkopolskie	9,1	17,6	40	54	72	82	108	117	16,3
Zachodniopomorskie	7,8	18,1	35	52	73	85	119	132	19,0
Polska	8,9	17,9	39	56	78	90	114	123	17,1

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Wszystkie miasta odnotowały wzrost odsetka seniorów, dla 45 miast wzrost ten był znaczący i wyniósł powyżej 10 p.p. (ryc. 7). W początkowym okresie analizy 1/3 miast średnich legitymowała się jeszcze relatywnie niskim zaawansowaniem starości demograficznej, bowiem odsetek osób 65+ wynosił od 10 do

17,5% (maksymalna wartość wystąpiła w Sopocie). Najwięcej takich miast było w województwach: łódzkim (8 z 14 ogółem), dolnośląskim (8 z 16 ogółem) i wielkopolskim (8 z 18 ogółem). W 2017 roku wszystkie miasta, z wyjątkiem Redy, odznaczały się już udziałem seniorów powyżej 10%, a 31 z nich (na ogólną liczbę 179) odnotowało odsetek powyżej 20 (najwyższy w Sopocie – 26%).



Ryc. 7. Odsetek ludności 65+ w średnich miastach w 1995 i 2017 r.

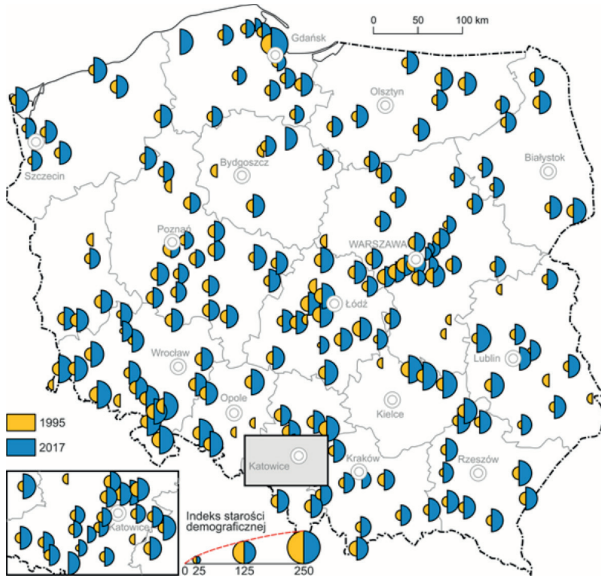
Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

O poziomie starzenia się mieszkańców miast średniej wielkości, czyli miast liczących od 20 do 100 tys. osób świadczy także przemiana struktury wieku polegająca głównie na zwiększeniu się frakcji osób starszych i zmniejszeniu się odsetka dzieci. O ile w 1995 roku wszystkie województwa wykazywały przewagę liczebną najmłodszej części populacji miast średniej wielkości nad najstarszymi, to w 2017 roku tylko w jednym województwie – mazowieckim taka przewaga się utrzymała (I_{SD} wyniósł 95), w pozostałych regionach nastąpił proces starzenia się ludności.

W roku 1995 w miastach średniej wielkości relacje pomiędzy dwoma subpopulacjami – ludźmi starymi i dziećmi były korzystne. Bowiem tylko w Sopocie indeks starości przekroczył wartość 100. W rozpatrywanym okresie, na skutek postępu procesu demograficznego starzenia się populacji, I_{SD} powyżej 100 wystąpiło aż w 146 miastach (ryc. 8). Najwyższą wartość wskaźnika osiągnął Sopot – 245.

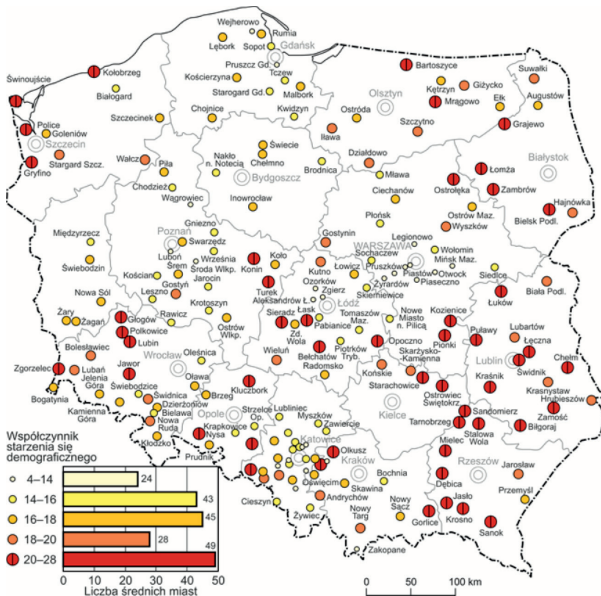
Postęp procesu starzenia się mieszkańców miast średniej wielkości w latach 1995–2017 jest zdecydowany, wszystkie miasta uległy temu procesowi, w żadnym nie odnotowano odmłodzenia się populacji (ryc. 9). Największą dynamiką starzenia się ludności odznaczyli się mieszkańcy miast średnich w województwie

podkarpackim, lubelskim i świętokrzyskim (tab. 3). Wartości wskaźnika starzenia się demograficznego osiągnęły wartość od 4,3 w Łęcznej (woj. lubelskie) do 27,2 w Piasecznie (woj. mazowieckie). Najwyższe tempo starzenia się miast średniej wielkości odnotowano w ponad 25% miast – wartość W_{SD} powyżej 20. Były to miasta województwa podkarpackiego (7 z 9 ogółem), podlaskiego (5 z 7 ogółem), lubelskiego (5 z 9 ogółem) i zachodniopomorskiego (4 z 9 ogółem).



Ryc. 8. Indeks starości demograficznej w średnich miastach w 1995 i 2017 r.

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.



Ryc. 9. Współczynnik starzenia się demograficznego w średnich miastach w latach 1995–2017

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

3.4.3. Starzenie się mieszkańców dużych miast

Duże miasta, które stanowią najmniej liczną grupę, jednocześnie skupiają największą liczbę ludności miejskiej i z tego punktu widzenia identyfikacja starzenia się mieszkańców w tych ośrodkach jest nie tylko istotna pod względem poznawczym, ale także w kwestii rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. Wykorzystane w pracy wskaźniki określające poziom starzenia jednoznacznie wskazały, że proces starzenia się ludności w największych miastach w Polsce jest najbardziej zaawansowany. W dużych miastach w naszym kraju co piąty mieszkaniec jest osobą w wieku 65 lat i więcej, a najwyższym udziałem odznacza się województwo łódzkie – ponad 22% seniorów (tab. 4). W tym przypadku o wysokim

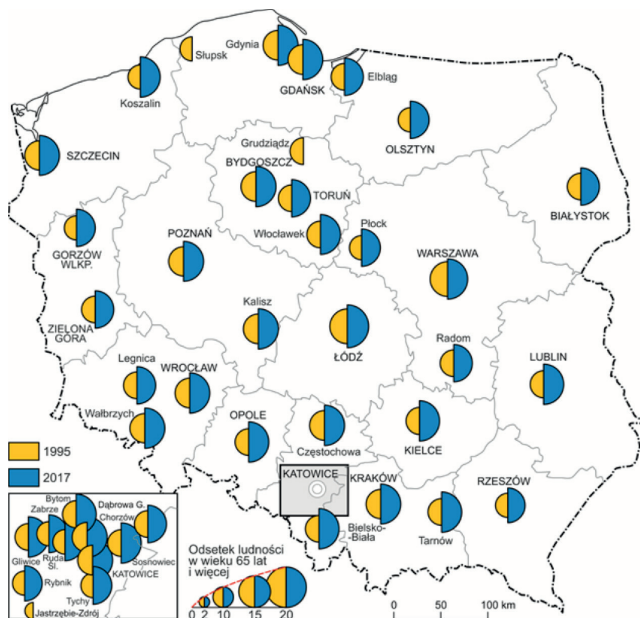
Tabela 4. Poziom i dynamika starzenia się mieszkańców dużych miast według województw w 1995 i 2017 r.

Województwo	Udział ludności w wieku 65 lat i więcej		I _{SD}						W _{SD} (1995–2017)
	1995	2017	1995	2000	2005	2010	2015	2017	
Dolnośląskie	11,9	19,6	66	96	85	125	138	142	12,0
Kujawsko-pomorskie	10,3	19,5	50	71	94	107	135	144	16,2
Lubelskie	10,1	19,0	51	71	95	108	127	133	14,3
Lubuskie	8,8	18,2	42	66	90	98	115	123	15,4
Łódzkie	15,2	22,3	96	125	146	148	171	178	10,5
Małopolskie	11,7	19,3	63	88	112	122	135	137	12,1
Mazowieckie	13,7	19,6	80	111	132	126	128	128	7,8
Opolskie	9,1	19,8	47	74	105	121	145	148	16,7
Podkarpackie	8,4	16,2	38	61	86	92	103	106	14,8
Podlaskie	9,4	16,7	43	62	85	97	110	113	14,5
Pomorskie	11,0	20,0	57	82	108	117	135	139	13,8
Śląskie	9,7	19,2	48	72	100	114	134	141	16,3
Świętokrzyskie	9,0	20,4	44	70	102	115	142	152	18,5
Warmińsko-mazurskie	9,1	17,6	43	63	83	92	116	125	15,7
Wielkopolskie	12,2	19,9	66	89	112	114	135	139	11,9
Zachodniopomorskie	10,5	20,0	57	85	110	116	140	148	14,5
Polska	11,4	19,5	60	86	104	116	133	138	13,0

Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

wskaźniku decyduje miasto Łódź, jedyne duże miasto w regionie. Jest to miasto, w którym proces starzenia się ludności to wynik w głównej mierze ubytku naturalnego (od połowy lat 80.) i ujemnego salda migracji (od połowy lat 90.) – A. Janiszewska, K. Dmochowska-Dudek (2017).

Postępujące zaawansowanie procesu starzenia się mieszkańców dużych miast jest widoczne m.in. we wzroście udziału seniorów. Od 1995 roku wszystkie miasta odnotowały wyższy udział ludności w wieku 65+, wzrost powyżej 10 p.p. wystąpił w Koszalinie, Kielcach, Płocku, Opolu, Tarnowie, Sosnowcu, Włocławku i Gliwicach (ryc. 10). Zwiększający się udział ludzi starych w dużych miastach postępował jednocześnie ze zmniejszaniem się najmłodszej części populacji, co w konsekwencji doprowadziło do przewagi liczebnej subpopulacji seniorów nad dziećmi i młodzieżą. Wartości indeksu starości demograficznej w układzie regionalnym dla ludności miast dużych w 2017 roku potwierdzają tę przewagę – dla wszystkich województw wystąpiły wartości powyżej 100. Jeszcze w 1995 roku wszystkie miasta (42 ośrodki) miały I_{SD} poniżej 100, choć Łódź była już blisko tej granicy (95,7), to w 2017 roku (39 miast) wszystkie przekroczyły tę wartość. Maksimum I_{SD} odnotowała Łódź – 178,4 (ryc. 11).

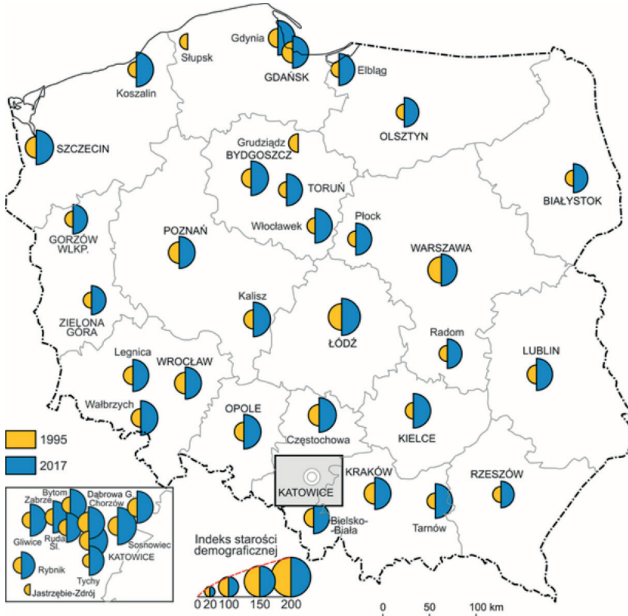


Ryc. 10. Odsetek ludności 65+ w dużych miastach w 1995 i 2017 r.

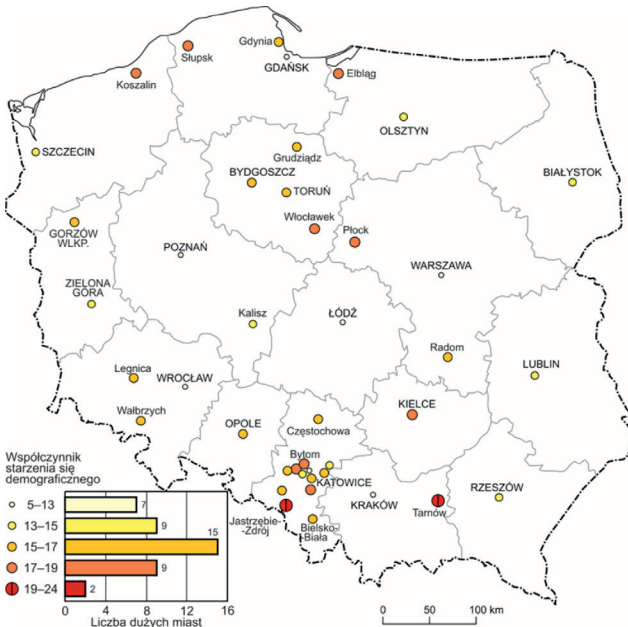
Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

Tempo starzenia się dużych miast jest bardzo zróżnicowane regionalnie. Najniższa dynamika starzenia od lat 90. obejmuje duże miasta województwa mazowieckiego ($W_{SD} = 7,8$), z największą spotykamy się w województwie świętokrzyskim ($W_{SD} = 18,5$). W przypadku poszczególnych miast, największy

postęp procesu starzenia wystąpił w Tarnowie, Kielcach, Włocławku i Sosnowcu (W_{SD} pow. 18). Zdecydowanie najmniejszym tempem starzenia się ludności wykazała się Warszawa – wskaźnik wyniósł 5,7 (ryc. 12).



Ryc. 11. Indeks starości demograficznej w dużych miastach w 1995 i 2017 r.
Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.



Ryc. 12. Współczynnik starzenia się demograficznego w dużych miastach w latach 1995–2017
Źródło: oprac. własne na podstawie Banku Danych Lokalnych.

3.5. Podsumowanie

Dla aktualnego i perspektywicznego rozwoju społeczno-gospodarczego, a także i demograficznego ważne znaczenie ma nie tylko dynamika liczby ludności, zmiany w jej strukturze według płci, lecz także zmiany w strukturze według wieku. Szczególnie istotne są wzajemne relacje liczebne między populacją dzieci i młodzieży, zbiorowością ludzi dorosłych i ludnością w starszym wieku. Z relacji tych wynikają bowiem ważne – bieżące i przyszłe – zadania dla wielu dziedzin życia społeczeństwa.

Rola miast w różnych aspektach życia społeczno-gospodarczego nie wynika tylko z ich potencjału ludnościowego, choć ten jest znaczący, ponieważ w miastach mieszka powyżej 60% ludności kraju. Współcześnie w wielu miastach w naszym kraju w wyniku przemian demograficznych (pierwszego i drugiego przejścia demograficznego) pojawiły się bardzo niekorzystne przeobrażenia, których konsekwencją są depopulacja i starzenie się ludności. Mogą one stanowić zagrożenie dla dalszego rozwoju miast.

Proces starzenia się polskich miast pogłębia się, choć jest on bardzo zróżnicowany. Najbardziej zaawansowane w procesie starzenia się są największe miasta w Polsce – powyżej 100 tys. mieszkańców. Wskazują na to największe wartości zarówno odsetka ludzi starych, jak i indeksu starości demograficznej. Zaawansowanie starości demograficznej w miastach jest zróżnicowane terytorialnie. Obecnie najwyższe obserwowane jest w dużych miastach województw łódzkiego i świętokrzyskiego. Także i w przypadku dynamiki starzenia się polskich miast można zaobserwować dysproporcje pomiędzy grupami wielkościami miast. Obecnie największą dynamikę starzenia się populacji wykazują miasta średniej wielkości (szczególnie w województwie podkarpackim, lubelskim i świętokrzyskim), nieco mniejsza jest ona w przypadku małych miast. Natomiast duże miasta osiągnęły już wysoki poziom starości i tempo tego procesu nieco osłabło.

Struktura ludności według wieku w danym kraju nie jest stała, zmienia się w czasie i jest zróżnicowana w przestrzeni. Przeprowadzona w opracowaniu analiza procesu starzenia się ludności w miastach polskich w okresie zmian systemowych potwierdziła zmienność tego procesu w czasie i przestrzeni.

Literatura

- Abramowska-Kmon A., 2011, *O nowych miarach zaawansowania procesu starzenia się ludności*, „Studia Demograficzne”, 1(159): 3–33.
- Avramov D., Maskova M., 2003, *Active ageing in Europe*, „Population Studies”, 41(1): 1–152, Council of Europe Publishing.
- d’Albis H., Collard F., 2013, *Age groups and the measure of population aging*, „Demographic Research”, 29: 617–640.

- Cieślak M., 2004, *Pomiar procesu starzenia się ludności*, „Studia Demograficzne”, 2(146): 3–16.
- Clarke J.I., 1965, *Population geography*, Pergamon Press, Oxford.
- Długosz Z., 1997, *Stan i dynamika starzenia się ludności Polski*, „Czasopismo Geograficzne”, 68(2): 227–232.
- Długosz Z., 1998, *Próba określenia zmian starości demograficznej Polski w ujęciu przestrzennym*, „Wiadomości Statystyczne”, 3: 15–25.
- Eurostat 2004, *Ageing Population*, [w:] *Regions: Statistical Yearbook 2004*, European Communities.
- Frątczak E., 2002, *Proces starzenia się ludności Polski*, „Studia Demograficzne”, 2(142): 3–28.
- Gavrilova N.S., Gavrilov L.A., 2009, *Rapidly Ageing Populations: Russia/Eastern Europe*, [w:] Uhlenberg P. (red.), *International Handbook of Population Aging*, „International Handbooks of Population”, 1: 113–131, Springer.
- Grundy E., 1996, *Population ageing in Europe*, [w:] Coleman D. (red.), *Europe's population in the 1990s*, Oxford University Press, New York.
- Haase A., Bernt M., Grossmann K., Mykhnenko V., Rink D., 2013, *Varieties of shrinkage in European cities*, „European Urban and Regional Studies”. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0969776413481985>
- Holzer J.Z., 2003, *Demografia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Janiszewska A, Dmochowska-Dudek K., 2017, *Zróżnicowanie przestrzenne starzenia się w Łodzi*, [w:] Pielesiak I. (red.), *Starzenie się w środowisku miejskim. Ageing in Urban environment*, „Space–Society–Economy”, 20: 9–22.
- Kaa D.J. van de, 2002, *The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries*, Paper presented at the Sixth Welfare Policy Seminar of the National Institute of Population and Social Security, Tokyo, Japan, 29.01.2002, https://www.researchgate.net/publication/253714045_The_Idea_of_a_Second_Demographic_Transition_in_Industrialized_Countries (dostęp: 10.10.2018).
- Kantor-Pietraga I., 2014, *Systematyka procesu depopulacji miast na obszarze Polski od XIX do XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Kijak R.J., Szarota Z., 2013, *Starość. Między diagnozą a działaniem*, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
- King R., Warnes A.M., Williams A., 1998, *International retirement migration in Europe*, „International Journal of Population Geography”, 4(2): 91–111.
- Kinsella K., Phillips D.R., 2005, *Global Aging: The Challenge of Success*, „Population Bulletin”, 60(1): 2–44.
- Kondrat W., 1972, *Zmiany w strukturze ludności według płci i wieku w latach 1950, 1960, 1970*, „Studia i Prace Statystyczne”, 40: 24–34.
- Kot S.M., Kurkiewicz J., 2004, *The new measures of the population ageing*, „Studia Demograficzne”, 2(146): 17–29.
- Kotowska I.E., 1999, *Drugie przejście demograficzne i jego uwarunkowania*, [w:] Kotowska I. (red.), *Przemiany demograficzne w Polsce w latach 90. w świetle koncepcji drugiego przejścia demograficznego*, „Monografie i Opracowania”, 461, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa.

- Kowaleski J., 2011, *Przestrzenne zróżnicowanie starzenia się ludności Polski. Przyczyny, Etapy, Następstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kowaleski J.T., Szukalski P. (red.), 2004, *Nasze starzejące się społeczeństwo. Nadzieje i zagrożenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kowaleski J.T., Szukalski P. (red.), 2006, *Starość i starzenie się jako doświadczenie jednostek i zbiorowości ludzkich*, Uniwersytet Łódzki, Łódź.
- Kurek S., 1998, *Zróżnicowanie przestrzenne procesu starzenia się ludności Europy w latach 1960–1996 w świetle wybranych mierników*, „Czasopismo Geograficzne”, 69(3–4): 261–274.
- Kurek S., 2001, *Wybrane metody i kierunki badania starzenia się ludności w świetle literatury problemu*, „Studia Demograficzne”, 1(139): 97–113.
- Kurek S. 2003, *The spatial distribution of population ageing in Poland in the years 1988–2001*, „Bulletin of Geography”, 2: 65–76, Nicolaus Copernicus University Press, Toruń.
- Kurek S., 2008, *Typologia starzenia się ludności Polski w ujęciu przestrzennym*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków.
- Lesthaeghe R., 2010, *The unfolding story of the second demographic transition*, Research report 10–969, January 2010, Population Studies Center, University of Michigan, Institute for Social Research, <https://www.psc.isr.umich.edu/pubs/abs/6089> (dostęp: 17.11.2018).
- Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, 2017, *Portret Migranta. Migracje w m.st. Warszawie w latach 2005–2016*, Warszawa, <http://warszawa.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/ludnosc/portret-migranta-migracje-w-m-st-warszawie-w-latach-2005-2016,8,1.html> (dostęp: 17.11.2018).
- Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, 2015, *Krajowa Polityka Miejska 2023*, Warszawa, <http://www.mir.gov.pl/miasta> (dostęp: 17.11.2018).
- Podogrodzka M., 2014, *Przestrzenne zróżnicowanie ludności według wieku w Polsce w 1991–2010*, [w:] Rączaszek A., Koczur W. (red.), *Polityka społeczna wobec przemian demograficznych*, „Studia Ekonomiczne UE w Katowicach”, 167: 62–76.
- Podogrodzka M., 2016, *Przestrzenna konwergencja indeksu starości w Polsce*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica”, 4(324): 51–65.
- Potrykowska A., 2003, *Przestrzenne zróżnicowanie procesu starzenia się ludności i migracji osób w starszym wieku w Polsce*, „Przegląd Geograficzny”, 1: 41–59.
- Preston S.H., Himes C., Eggers M., 1989, *Demographic Conditions Responsible for Population Ageing*, „Demography”, 26(4): 691–704.
- Raport Espon 1.1.1, 2004, *Potentials for polycentric development in Europe*, <https://www.espon.eu/programme/projects/espon-2006/thematic-projects/urban-areas-nodes-polycentric-development> (dostęp: 17.11.2018).
- Rossa A. (red), 2012, *Wprowadzenie do gerontometrii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Rosset E., 1959, *Proces starzenia się ludności. Studium demograficzne*, Polskie Wydawnictwa Gospodarcze, Warszawa.
- Rosset E., 1967, *Ludzie starzy. Studium demograficzne*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

- Rowland D.T., 1996, *Population momentum as a measure of aging*, „European Journal of Population”, 12: 41–61.
- Sanderson W., Scherbov S., 2005, *Average remaining lifetimes can increase as human populations age*, „Nature”, 435: 811–813.
- Sanderson W., Scherbov S., 2007, *A new perspective on population ageing*, „Demographic Research”, 16(2): 27–58.
- Szajewska N., 2013, *Modele kurczących się miast – wnioski do badań*, [w:] *Zarządzanie rozwojem miast o zmniejszającej się liczbie mieszkańców (w kontekście perspektywy finansowej 2014–2020)*, Kancelaria Senatu, Warszawa: 160–175.
- Szarota Z., 2010, *Starzenie się i starość w wymiarze instytucjonalnego wsparcia*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków.
- Wieniecki I.G., 1981, *Starzenie się ludności i metody statystyczne jego pomiaru*, [w:] *Metody statystyczne w demografii*, PWN, Warszawa: 76–90.
- Wolańska W., 2013, *Przestrzenne zróżnicowanie starzenia się ludności Polski w latach 1995–2035*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica”, 291: 249–263.

Historia artykułu

Data wpływu: 30 października 2019

Data akceptacji: 31 grudnia 2019